

**Biebmománát leat
dego eará mánát.
Iešgudet láganat.**

SISDOALLU

Eai buot mánát sáhte ruovttus orrut	5
Mii lea biebmoruoktu – ja maid barget biebmovánhemat?	7
Geat sáhttet šaddat biebmovánhemin?	9
Sáhttetgo máná bearrašis dahje lagaš fierpmádagas válljejuvvot biebmovánhemin?	11
Mo šaddat biebmoruoktun?	13
Oktavuoha biebmománá bearrašiin	15
Biebmovánhemat ožžot oahpu – ja eai leat okto bargguin	17
Ekonomalaš buhtadus	19
Dábálaš jerron gažaldagat	20
Biebmoruoktu erenoamáš eavttuiguin	23
Háliidat go don leat bearráigeahči, galledanruoktun ja doarjjaolmmožin?	25

Eai buot mánát sáhte ruovttus orrut

Biebmománát leat dego eará mánát – iešguđet láganat. Sii leat earjalolbmot geain lea iežaset duogaš, olmmošvuolta, resurssat ja beroštumit. Oktasaš biebmománáide lea ahte vanhemiid fuolahus oanehat dahje guhkit áigái ii leat doarvái mánáid dárbbuid mielde.

Sivat manne muhtin mánát eai sáhte orrut vanhemiideaset luhtte, leat ollu ja mánggaláganat, ja juohke mánás lea su iežas historjá. Lea dárbu iešguđet lágan biepmoruovttuide - muhtimat geat sáhttet váldit mánáid vuostá jođánit, muhtimat geat sáhttet gaskaboddosaččat ássansaji fállat, ja muhtin biepmoruovttut gos mánát sáhttet bajás šaddat.

Mánáin ja nuorain leat ollu resurssat, jus ožžot vejolašvuodaid daid geavahit. Biebmovánhemin leat don mielde addimin mánáide ja nuoraide vejolašvuoda ovdánit. Du ruovttus sáhttet biebmománát gávdnat dábálaš oadjebaš árgabeavvi maid dárbbušit.

Norggas ledje 7 307 biebmománá 0-17 ahkodagas loahpageahčen 2007. Lassin jotke 733 nuora orrut biepmoruovttuin maŋŋá go devde 18 jagi. Dárbu biepmoruovttuide lea lassáneamen.

Mii lea biebmuoruoktu – ja maid barget biebmovánhemat?

Biebmuoruoktu lea priváhta ruoktu gii váldá vára mánáin geat muhtin áigái eai sáhte ván-hemiiddaset luhtte orrut. Muhtimin leat váhnemat geat barget ovttas mánáidsuodjalusain mearridit ahte mánát galget orrut biebmuorovttus. Eará háviid lea Mánáidsuodjalusáššiid Fylkalávdegoddi mii dan mearrida mánáidsuodjalusa evttohusaid mieelde.

Biebmovánhemiin lea beaivválaččat máná fuolahus mánáidsuodjalusbálvalusa ovddas. Mánáidsuodjalusas lea ovddasvástádus máná ja biebmuorovttu čuovvoleapmái, ja fuolahit dárbbaslaš doarjjadoaimmaid. Biebmovánhemat barget ovttas máná bearrašiin ja mánáidsuodjalusain máná dárbbuid ja máná boahhteáigge birra.

Biebmuoruoktu galgá sáhttit váldit vuostá mánáid ja nuoraid oanehat dahje guhkit áigái. Muhtin mánáin lea dárbu biebmuoruktoi gaskaboddosaččat, ja fas earáin lea dárbu biebmuoruktoi dasái go šaddet ollesolmmožin.

Biebmománát dárbbasit ollesolbmuid:

• geaidda sáhttá luohhtit • geain lea áigi guldalit • geat diktet sin mánnán leat • geat diktet sin leat árvvus atnon • geat addet sidjiide čorgadis árgabeaivve • geat čuvvot skuvllabargguid ja veahkehit bihttáiguin • geat oahpahit mii lea riehta ja boastut • geat diktet sin lihkestuvvat ja vásihit ovdamunálaš doaimmaid • geat áddejit ahte ráfehisvuotta, suhttu dahje geassádeapmi sáhttá leat váttis eallindilálašvuoda mearkan

Leat biebmuoruoktun lea erenoamáš vejolašvuotta ráhkadit oadjebas birrasa gos mánná sáht-tá šaddat bajás ja eallit.

Geat sáhttet šaddat biebmovánhemin?

Biebmománát leat iešgudet agis, iešáddjáivuohhta ja fuolahusdárbbut. Dánin dárbbášuvvojit mánggalágan biebmoruovttut. Biebmobearrašat sáhttet leat náitalan olbmot, ovttasássit, seamma sohka beallagat dahje okta olmmoš. Sáhttet leat mánát bearrašis, dahje bearaš sáhtta leat mánáid haga. Bearaš sáhtta leat čearddalaš norgalaš, dahje eará kulturduogážiis. Muhtin biebmovánhemat leat praktihkalačča, earát fas teorehtalačča, muhtimat orrot boaitto-bealde, earát gávpogiin. Beroštumit ja astoáigge doaimmat leat molsašuddi. Oktasaš buohkain lea ahte biebmovánhemat leat olles olbmot geain lea buorre fuolahannattáldagat ja áigi earáide. Biebmoruoktu lea ruoktu gos gávdno illu oassálastit mánáid bajásgeassimis.

Biebmovánhemiin ferte leat:

• stádis eallindilálašvuohhta • dábálaš buorre dearvvašvuohhta • buorit ovttasbargoat-táldagat • buorre ealageardi • áigi ja návccat addit mánnái oadjebas ja buori ruovttu • ekonomiija, ásonat ja sosiálalaš fierpmádat mii addá mánnái saji eallinovdáneapmái

Lea juohke earjal máná dárbu mii stivre biebmoruovttu válljema. Mánáidsuodjalusbálvalus galgá vuhtii váldit máná čearddalaš, oskkolaš, kultuvrralaš ja gielalaš duogáža, ja galgá álo árvvoštallat leago máná lagamuš bearrašis dahje lagaš fierpmádagas geat sáhttet válljejuvvt biebmoruoktun.

Máná vánhemiidda galgá addot vejolašvuohhta buktit cealkaga biebmoruovttu válljemis. Mánát geat leat deavdán čieža jagi, ja nuorat geat sáhttet buktit oainnuset, galget maid vuhtiiváldot go biebmoruoktu válljejuvvo. Buohkat geat háliidit biebmoruoktun šaddat bohtet árvvoštallot.

Sáhhtetgo máná bearrašis dahje lagaš fierpmádagas välljejuvvot biebmovánhemin?

Soaitá don leat fuolki dahje dovddat máná mii galgá biebmoruktui. Go lea mearriduvvon ahte mánná dárbaša biebmoruovttu, galgá mánáidsuodjalusbálvalus álo árvvoštallat leago muhtimat máná fulkkiin dahje lagaš fierpmádagas geaid sáhhtá välljet biebmoruoktun.

Jus háliidat šaddat biebmovánhemin mánnái maid dovddat, de fertet váldit oktavuoda mánáidsuodjalusbálvalusain geas lea máná ovddasvástádus. Biebmoruoktu fulkkiin ja fierpmádagas dohkkehuvvo seamma vugiin go eará biebmoruovttut.

Biebmovánhemiide, máná fulkkiin dahje lagaš fierpmádagas, fállujuvvo heivehuvvon oahpa-
hus ja bagadallan.

Mo šaddat biebmoruoktun?

Jus háliidat eanet diehtit, dahje háliidat dieđihit iežat beroštumi, de leat bures boahтин váldit oktavuoda báikkálaš biebmoruovttu bálvalusain. Don gávnnat dárbbášlaš okta-
vuodáváldindieđuid neahttabáikkis www.fosterhjem.no. Biebmoruovttubálvalusain leat ráđ-
đeaddit geaiguin don sáhtát háleštít. Sáhtat maidái oážžut diehtjouhkinávdnasiid, bovde-
husa diehtjouhkinčoahkkimii/hálešteapmái ja diehtjouhkima oahpahusfálaldagaid birra.

Maŋŋá vuosttas árvoštallama, ožžot áigequovdilis bearrašat oahpahusfálaldaga. Bearrašat
geat leat čađahan oahpahusa bohtet árvoštallot ja addot oppalaš ovdalgihtiidohkkeheami.
Lea dehálaš diehtit ahte sáhtá mannat muhtin áigi ovdal go váldo oktavuoha erenoamáš
máná ektui. Lea mánáidsuodjalusbálvalus gielddas mii dohkkeha biebmoruovttu. Lassin
dasa ahte árvoštallat dábálaš gáibádusaid biebmovánhemiidda, árvoštallo ruoktu máná
dárbbuid ektui. Biebmovánhemat fertejit dohkálaš politiijá duodaštusa čájeht.

deavdit skovi
iežas birra

hálešteapmi
biebmoruovttu-
ráđđeaddin

oahppu

árvoštallan sierra máná
ektui/bearaš háliida leat
biebmobearašin

dohkkeheapmi
biebmobearašin
dien mánnái

šatta eambo oahpis mánáin ja
bearrášiin/plánet doarjjadoaimmaid ja
biebmobearraša čuovvoleami

sisafárren

Oktavuolta biebmománá bearrašiin

Eanaš mánáin geat orrot biebmoruovttuin galgá leat oktavuolta vanhemiiguin ja eará dehálaš olbmui sin eallimis.

Leat dávjá ollu dovddut mielde go mánná fárra biebmoruktui, maiddái máná bearrašii. Sáhttet leat dovddut nugo vuolláneapmi, geahpeheapmi, suhttu ja váillaheapmi. Fárren biebmoruktui sáhtta leat váttis buot beliide. Dan dihtii lea dehálaš diehtit ahte mánáidsuodjalusbálvalus aktiivvalaččat doarju sihke vanhemiid ja biebmovánhemiid dán áigodagas. Mánáidsuodjalusas lea ovddasvástádus doallat oktavuolta gaskal biebmománá ja máná bearrašiin maŋŋá go mánná lea fárren biebmoruktui.

Positiivvalaš ovttasbargu máná vanhemiiguin lea dehálaš bargu biebmovánhemiidda. Buorre ovttasbargu bohtá biebmománái ávkin. Vaikke maŋŋga biebmománás leat vanhemat geat rahčet, de juogađit vanhemat ja biebmovánhemat oktasaš niegu, ahte mánás galgá leat buorre dilli.

Biebmoruovttu mánáin lea eanemus heviid oktavuolta iežaset vanhemiiguin, oappáiguin ja vieljjaiguin, eará bearrašiiguin ja fierpmádagain. Oktavuolta viidodagat leat sorjavačča e.e. máná agis ja man guhká mánná galgá ássat biebmoruovttus.

Biebmovánhemat ožžot oahpu – ja eai leat okto bargguin

PRIDE lea oahpahuš- ja bestenprográmma mii fálo vejolaš biebmovánhemiidda. Fádda-čoahkkanemiid, háleštemiid, ruovttugalledemiid ja iežas "eallingirjji" deavdima bokte, ožžot vejolaš biebmovánhemat dieđu makkár attáldagat gáibiduvvojit. Prográmma bokte ožžot sii maiddái veahki árvvoštallat leat go sii heivvolačča bargui.

Sii guđet šaddet leat biebmovánhemin mánnái maid juo dovdet, fálo sierraheivehuvvon PRIDE veršuvdna dahje sullasaš oahpahuš. PRIDE:s lea maiddái mángga kuršša iešguđet fáttáin maid birra biebmovánhemat sáhttet dárbašit eambo diehtit.

Gielddas veahkehuvvo biebmománná ja biebmobearaš mii lea máná dohko bidjan. Sisdoallu ja man dávjá veahkki fálo, lea sorjavaš man guhká mánná leamaš biebmuovttus ja makkár dárbbut mánás ja biebmovánhemiin lea. Dábálaččat lea dárbu dávjjit oktavuhtii ja čuovvoleapmái álgo áiggis maŋŋá fárrema, muhto maiddái maŋŋá sáhtá bohtit dárbu lagaš oktavuhtii.

Ekonomalaš buhtadus

Biebmoruovttu buhtadus sisdoallá bargobuhtadus ja olggosgollobuhtadus mii galgá gokčat orrungoluid, biktasiid, astoáiggedoaimmaid, mátkkiid ja eará goluid. Gollogokčan sturrodat rievddada máná agiin. Gollobuvttadus lea vearu haga, muhto bargobuhtadus vearuhuvvo dego bálká.

Buhtadus šiehtaduvvo gaskal mánáidsuodjalusbálvalusa ja biebmoruovttu. Jus biebmománá dárbbaba erenoamaš čuovvoleami dahje geahču, biddjojit doaimmat mat leat heivehuvvon máná dárbut. Diet sáhtá leat ekonomalaš buhtadus, lassii bagadallan, friddjaboddu ja doarjaveahkki.

Dábálaš vuohki nannet biebmoruovttu lea addit nuppi biebmovánhemiid vejolašvuođa leat ruovttus biebmománáin muhtun áigge. Dáid oktavuodain mákso dábálaččat bajiduvvon bargobuhtadus mii gokčá bargotáhpa.

Biebmoruoktu bearrašis dahje fierpmádagas lea buohtastahtton eará biebmoruovttuin mii guoská bargobuhtadussii ja goluid gokčamii.

Dábálaš jerron gažaldagat

Mii lea erohus leat biebmovánhemín ja adopteret?

Biebmovánheimiin lea beaivválaš fuolahus mánnái mánáidsuodjalusbálvalusa ovddas. Go adoptere máná, de lea maiddáil olles juridihkalaš ja ekonomalaš ovddasvástádus dán mánnái seamma dásis go livčče iežas mánná.

Sáhttet go oktoássit šaddat biebmovánhemín?

Juo, oktoássit sáhttet šaddat biebmovánhemín jus mánáidsuodjalusbálvalus oaivvilda dát lea buoremus mánnái.

Sáhtta go áhkku dahje áddjá leat biebmovánhemín?

Juo, soai sáhttiba. Mánáidsuodjalus galgá álo árvvoštallat leago muhtin máná bearrašis dahje lagaš fierpmádagas gii sáhtta leat biebmoruoktun.

Sáhttet go biebmovánheimiin leat mánát?

Sáhttet-ja sin mánát-sáhttet leat resursan biebmobearrašis. Lea liikká dehálaš ahte mánnáguhtejuo lea bearrašis gierdá juogadit fuomášumi earáiguin. Muhtin biebmománát dárbašit erenoamáš olu čuovvoleami ja fuolahusa. Dalle sáhtá leat ovdamunni ahte biebmovánhemat leat geargan beaivválaš fuolahusain iežaset mánáin, ja dalle lea vejo-

lašvuohta doallat váldofuomášumi biebmománái. Iežas mánáid bajásgeassinvásáhus lea ovdamun- nin go galgá šaddat biebmovánhemín, muhto ii gáibádus.

Leago makkárge ahkerádjá?

Ii leat makkárge ahkerádjá šaddat biebmovánhemín. Mii lea heivvolaš ahki boahhtá rievddadit man boaris biebmománá lea, ja man guhká mánná lea jurddašuvvon leat biebmoruovt- tus. Vuodđun lea álo biebmovánheimiid oppalaš attáldat ja vejolašvuohta addit mánnái doarvái fuolahusa ja ovdáneami.

Geat heivejit leat biebmovánhemat nuoraide?

Nuorat geat dárbašit biebmoruovttu, sis leat iešguđet lágan dárbbut ja dan sivas bohtet maiddáil biebmobearrašiid dárbbut leat iešguđet láganat. Lea ovdamunni ahte bearrašis lea vásihus nuoraiguin, iežas mánáid bajásgeassimis, barggus dahje astoáiggedoaimmain – ja ahte loaktá go leat nuorat dálus. Biebmovánhemín galgá nagodit sihke rájaid bidjat ja leat ollesolmmošin doarjjan šaddamis iešhienálaš dilálašvuohtii.

Sáhttet go biebmovánhemat válljet mánáid?

Lea mánnái buoremus mii mearrida biebmoruovttu válljema, ja mánáidsuodjalusbálvalus boahhtá árvvoštallat bearraša dilálašvuoda máná dárbbu ektui. Ii oktage mánná biddjo biebmoruktui jus bearrašii ii háilit leat biebmoruoktun justa dan mánáin.

Man dávjá galget biebmománát deaivat vánhe-miiddaset?

Dát sáhtta molsašuvvat ollu dan ektui mii lei sivvan biebmoruktui bidjamii, máná dárbbui ja man guhká lea jurddašuvvon doppe orrut. Sáhtta maid leat áigegeuvdilat deaivvadit earáin bearrašis. Mánáidsuodjalusbálvalus galgá ráhkadit čálalaš ovttasássonplána mii heiveha oktavuoda gaskal biebmoruovttu ja máná bearraša.

Ferten go vuordit guhká ovdalگو oaččun biebmománá?

Vai buoremusat sáhttit gokčat máná dárbbuid, de lea dehálaš ahte leat mánga bearraša mai gaskkas vállje. Sierranas dilálašvuodát bearrašis, gos bearrašii orru ja sin vejolašvuodát gokčat biebmománá dárbbuid, leat oasis dákkár árvvoštallamis. Dádi baskkit ovttá bearrašis leat sávaldagat, dádi guhkkii áiggi sáhtta váldit ovdalگو dat ruoktu lea áigegeuvdil.

Sáhtán go leat sihkar ahte biebmománá bis-su min bearrašis olles bajásšaddanáigodaga?

Buot bidjamat biebmoruovttuide lea álgoálggus gaskaboddosačča. Go mánná galgá biebmoruktui, de boahhtá árvvoštallot galgá go mánná doppe leat mánga jagi, dahje lea oanehatáigge dárbbu. Mánáidsuodjalusas lea geatnegasvuohka dárkkilit čuovvut mielde vanhemiid ovdáneamis nu ahte mánná sáhtta ruovttoluotta fárret jus soai nago-deaba ovdamorraša iežas váldit. Vaikke vanhemat buoridit ovdamoraš dilálašvuoda, de sáhtta mearriduvvot ahte mánná liikká galgá joatkit orrut biebmoruovttus jus fárren vanhemiid lusa sáhtta dagahit duođalaš váttisvuodaid mánáin.

Leago vejolaš oažžut geahppudeami vahkko-loahpain ja luomuin?

Go mánná boahhtá biebmoruktui, de galgá nu guhkkás go vejolaš dovdat iežas dábálaš oasisin bearrašis. Liikká lea nu ahte biebmoruoktu dárbbuša áiggi alceset. Mánáidsuodjalus boahhtá dalle árvvoštallat geahppudandoaimbajiid.

Sáhtán go bargat ruovttu olggobealde?

Dábálemos lea ahte goappašat vanhemat leaba barggus. Áigodagain go mánná lea unni dahje leat sierranas dárbbut mat gáibidit erenoamáš ollu čuovvoleami, de sáhtta leat áigegeuvdil ahte nubbi vanhen lea ruovttus mánáin.

Biebmoruoktu erenomáš eavttuiguin

Muhtin mánáin lea dárbu biebmoruktui mas lea resurssat, gelbbolašvuotta ja vásihus eambo go dábálaš. Sis sáhtá leat dárbu biebmovánhemiidda geain lea heivvolaš mánáfágalaš oahppu dahje erenomáš vásihusat. Dákkár biebmoruoctu sáhtá leat čatnon njuolga biebmoruoctobálvalussii, mánáidsuodjalusinstitušuvdnii dahje leat oassin iežasdoaimbi doaimmas. Dáid biebmoruovtuin lea garra čuovvoleapmi, bagadallan ja gearggusortnet. Mánáid-, nuoraid- ja bearašetáhta (MNB) lea doaimmaaddi stáhtalaš gearggusruktui, bearašruktui ja divššodanbiebmoruktui.

Gearggusruoktu: Gearggusruoktu lea ruoktu mii oanehis áiggis sáhtá váldit vuostá mánáid ja nuoraid geat leat heahtedilis. Gearggusruovttus galgá leat fuolahus mánnái dassái go eará ja guhkitáigge čuovddus biebmoruocttus dahje institušuvnnas lea gávdnon, dahje mánná fárra fas vanhemiiddis lusa.

Bearašruoktu: Bearašruoktu lea ruoktu mii sáhtá mánáid ja nuoraid geain leat sierranas hástalusat, mii gáibida ahte nubbi ollesolmmoš bissu ruovttus ja váldá dán ollesáigge bargun. Dát sáhttet leat omd. mánáin dahje nuorain geain leat duođalaš láhttenválttisvuodát.

Divššodanbiebmoruoctu: Divššodanbiebmoruoctu lea mánáide geain leat duođalaš láhttenválttisvuodát lea doaimbaidju mii lea ovddideami vuolde. Ulbmil dákkár biebmoruoctuin lea ahte mánná dahje nuorra galgá ruovttoluotta álgo bearašii/biebmobearrašii maŋŋá ássama. Dát ruoktu galgá leat erenomážit ánsšášuvvon váldit vuostá ja dikšut nuoraid geain leat stuorra láhttenválttisvuodát, ja bagadit ja veahkehit bearaša gosa nuorra galgá máhccat ruovttoluotta.

Háliidat go don leat bearráigeahči, galledanruoktun ja doarjjaolmmožin?

Ollu mánát sáhttet maiddá dárbbasit ollesolbmuid geat sáhttet váldit badjelasaset eará doaimmaid go dušše leat biebmovánhemín. Soaitá muhtin dáid doaimmain heivet dutnje?

Bearráigeahči: Buot mánát geat orrot biebmoruovttuin galgá leat bearráigeahči. Dát olmmoš lea dehálaš dárkkistanbarggus gii badjeliigeahčá ahte mánát geat orrot biebmoruovttuin ožžot dan fuolahusa maid dárbbasit. Bearráigeahči galgá leat olmmoš masa mánná sáhtá oažžut luohttevašvuoda nu ahte son sáhtá váldit áššiid digáštallamii mat gullet omd. mánáidsuodjalussii ja biebmovánhemiidda. Ii leat erenoamáš gáibáduš ohppui dahje vásihussii, muhto lea ovdamunni ahte bearráigeahči lea bargan mánáiguin ja nuoraiguin ovdal. Bearráigeahči oažžu mávssu ja gokčot goluidis mánáidsuodjalusa soahpamuša mielde.

Galledanruoktu ja doarjjaolmmoš: Muhtin mánát dárbbasit galledanruoktu mii sáhtá váldit sin vuostá muhtin vahkkoloahpaid dahje osiid luomuin. Eará mánát dárbbasit ollesolbmo gii sáhtá leat ovtta singuin muhtin tiimmaid mánuš iešgudet doaimmain.

Ulbmil galledanruovttuin ja doarjjaolbmuin sáhtá leat: • addit mánnái lassi vásihusaid • viiddidit máná fierpmádaga • vuonjastahttit vánhemiid dahje biebmovánhemiid

Lea gielddalaš mánáidsuodjalusbálvalus guhte lea bargoaddin bearráigeahčiide, galledanruovttuide ja doarjjaolbmuide. Mánáidsuodjalusbálvalus máksá buhtadusa ja goluid gokčama soahpamuša vuodul, ja addá fágalaš bagadeami dárbbu mielde.

Galledanruoktu mánáide geat orrot stáhtalaš gearggus- ja bearašruovttuin: MNB:s lea maiddá dárbu galledanruovttuide mat sáhttet váldit mánáid ja nuoraid vuostá geat orrot stahtalaš geargusruovttuin ja bearašruovttuin.

Eambo dieđu?

Biebmoruovttuid bálvalusain lea iežas neahttasiidu:

www.fosterhjem.no.

Dáppe gávnnat dieđuid ja mitalusaid biebmománáin ja biebmovánhemiin.

Jus háliidat dieđihit iežat beroštumi, váldde oktavuoda báikkálaš biebmoruovttuid bálvalusain. Don gávnnat dárbbášlaš dieđuid www.fosterhjem.no. Biebmuovttubálvalusain leat ráđđeaddit geaiguin don sáhtát luđolaččat háleštit buot maid háliidat diehtit.

Bufetat

fosterhjem.no